

CEZHRANIČNÁ SPOLUPRÁCA AKO OBJEKT VÝSKUMU

VLADISLAV DUDINSKÝ

Inštitút politológie
Filozofická fakulta
Prešovská univerzita v Prešove
Email: vladislav.dudinsky@unipo.sk

Program cezhraničnej spolupráce Poľsko – Slovenská republika 2007 – 2013 bezprostredne súvisí s Novou finančnou perspektívou Európskej únie 2007-2013, prípravy ktorej začali ešte v roku 2005. Pre nové programové obdobie sa Iniciatíva Spoločenstva (známa pod názvom) INTERREG zmenila na Cieľ 3 Kohéznej politiky EÚ označený ako Európska územná spolupráca (EUS). Jedným z významných prvkov Európskej územej spolupráce sa stala cezhraničná spolupráca, zameraná na rozvoj cezhraničných aktivít v hospodárskej, sociálnej a environmentálnej oblasti, prostredníctvom realizácie spoločných stratégií v záujme trvalo udržateľného územného rozvoja. Poľsko-slovenský cezhraničný región sa vyznačuje mnohými podobnosťami, je spojený spoločnou históriou, zjavné sú kultúrne, prírodné a krajinné podobnosti, o jazykovej blízkosti hovoriť azda ani nie je potrebné. To všetko je výsledkom niekoľko storočnej koexistencie nositeľov poľských a slovenských archetypov, v procese ktorej prirodzeným spôsobom dochádzalo k historickému ovplyvňovaniu a vzájomnému obohacovaniu kultúr na oboch stranách hranice, čo je viditeľné najmä v regiónoch Oravy a Spiša.

Toto spolunažívanie prešlo historickými skúškami a dnes je tým prirodzeným základom, na ktorom sa môžu naše vzájomné vzťahy posunúť na kvalitatívne vyššiu úroveň aj na základe Programu cezhraničnej spolupráce Poľská republika – Slovenská republika 2007-2013, ktorý je pokračovaním programov spolufinancovaných z rozpočtu EÚ.

V rámci uvedeného programu je špeciálna pozornosť venovaná cezhraničnej spolupráci, okrem iného podpore spolupráce medzi inštitúciami rôzneho druhu, medzi ktoré sú radené aj výskumné centrá, školy...

tu sa počíta s vytváraním sietí v rozličných oblastiach, zahŕňajúce univerzity, vedecké inštitúcie, výskumné inštitúcie, inštitúcie podnikateľského prostredia, podnikateľské organizácie. Očakávaným výstupom tak široko poňatej podpory je prispieť k založeniu inštitucionálnej štruktúry cezhraničnej spolupráce. Uvedené je implicitne obsiahnuté v Prioritnej osi III: Podpora miestnych iniciatív (Mikroprojekty), ktorá avizuje podporu miestnych iniciatív rozvíjajúcich a posilňujúcich spoluprácu medzi komunitami na oboch stranách hranice s možnosťou zlepšenia v kultúrnej, vzdelávacej, turistickej, športovej ako aj v sociálnej a ekonomickej oblasti.

V kontexte takto vymedzeného tematického rámca sa na pôde Prešovskej univerzity v Prešove sa v dňoch 28.- 29. novembra 2013 uskutočnila medzinárodná konferencia *Výzvy a príležitosti pre rozvoj slovensko-poľskej cezhraničnej spolupráce*. Organizátorom konferencie bol Inštitút politológie Filozofickej fakulty PU v Prešove, ktorý je riešiteľom projektu *Rozvoj vedecko-výskumnej spolupráce v SK-PL pohraničí* (PL-SK/PO/IPP/III/153), ktorý je spolufinancovaný Európskou úniou z prostriedkov Európskeho fondu regionálneho rozvoja a štátnym rozpočtom v rámci Programu cezhraničnej spolupráce Poľsko – Slovenská republika 2007 – 2013.

Samotná konferencia sa realizovala v dvoch na seba nadväzujúcich formách – vo forme okrúhleho stola a plenárneho zasadnutia. Zúčastnilo sa jej viac ako šesťdesiat hostí – okrem riešiteľov z akademických pracovísk zo Slovenska (Prešovskej univerzity v Prešove) a Poľska (Rzeszowskej univerzity), pozvanie na konferenciu prijali primátori, starostovia, prednostovia mnohých miest Prešovského samosprávneho kraja, zá-

stupcovia mestských úradov a inštitúcií, ktorých sa otázka cezhraničnej spolupráce bezprostredne dotýka.

Okrúhly stôl sa uskutočnil 28.11.2013 za prítomnosti predstaviteľov riešiteľských organizácií – Inštitútu politológie FF PU a Katedry politológie Fakulty sociológie a histórie Rzeszowskej univerzity a zainteresovaných zástupcov miest a obcí. Okrúhly stôl otvoril manažér projektu Doc. PhDr. Vladislav DUDINSKÝ, PhD., ktorý priblížil genézu politiky Európskej únie smerujúcej do podpory regiónov a cezhraničnej spolupráce a výzvy, ktoré toto smerovanie podporovali a podporujú. Uviedol, že Inštitút politológie FF PU po analýze aktuálnej štruktúry predkladaných projektov spolupráce sa rozhodol časť svojich kapacít a vedecko-výskumnej orientácie presmerovať práve do oblasti SK-PL spolupráce na úrovni akademických pracovísk a partnera našiel v Katedre politológie Fakulty sociológie a histórie Rzeszowskej univerzity. Ich spoločným úsilím sa stalo zmapovanie aktuálnych foriem cezhraničnej spolupráce predovšetkým zo slovenskej strany hranice, vrátane jestvujúcich bariér a naznačenie nevyužitého, resp. nedostatočne využíteho potenciálu pre kvalitatívny posun v tejto, pre regióny tak významnej oblasti života.

V rámci okrúhleho stola s hlavným referátom na tému „Význam štúdia regiónov ako decentralizačný dôsledok strategického cieľa EÚ. Fenomén genia loci“ vystúpil Prof. PaedDr. Jaroslav VENCÁLEK, CSc. Vo vystúpení zdôraznil nevyhnutnosť vedeckého prístupu aj k otázke riešenia cezhraničnej spolupráce, ktorá doteraz má významné prvky chaotickosti a nesystémovosti. Dôsledný metodologický prístup vyžaduje komplexné ocenenie vnútorného potenciálu každého regiónu a jeho priestorových, historických, kultúrnych a iných determinantov. Uviedol, že brzdou spolupráce je neraz konfliktný vzťah medzi centrom a regiónmi, ktoré pre rozvoj vlastných aktivít potrebujú disponovať relatívnou autonómiou. Autonómia však sama o sebe nestačí – regióny musia byť v značnej miere autarkické, t. j. musia sa vyznačovať určitým stupňom hospodárskej a finančnej sebestačnosti. „Maastricht“ nebral vôbec do úvahy regionálne špecifiká, t. j. mikroregióny, pričom práve na tejto úrovni je potrebné riešiť otázku sociálnych istôt a udržania ľudí v priestore, vrátane doterajšieho spôsobu čerpania finančných prostriedkov. Je prioritou seriózne analyzovať a využívať vnútorné rozvojové možnosti regiónov, implementovať ich do regionálnych politík, pretože dlhodobý prítok peňazí nie je možný. V nadväznosti PhDr. Helena MELKUSOVÁ, PhD. z Inštitútu politológie FF Prešovskej univerzity v Prešove informovala o organizácii a realizácii výskumu v rámci riešenia projektu *Rozvoj vedecko-výskumnej spolupráce v SK-PL pohraničí*, ktorý prostredníctvom výskumných nástrojov (dotazníka a interview) mapoval cezhraničnú spoluprácu v oblasti sociálnej, hospodárskej, environmentálnej, kultúrnej

a vzdelávacej. Krzysztof ŻARNA, PhD., prodekan Fakulty sociológie a histórie Rzeszowskej univerzity vo svojom vystúpení charakterizoval cezhraničnú spoluprácu v oblasti rozvoja turistického ruchu medzi vojvodstvom Podkarpackie a Prešovským krajom. Uviedol, že spoločným znakom oboch susediacich regiónov je vzdialenosť od centra a vysoká nezamestnanosť. Za významný faktor, ktorý negatívne ovplyvňuje cezhraničnú spoluprácu označil zlý stav infraštruktúry – nekvalitnú cestnú sieť a absenciu železnice! Dominik SZCZEPAŃSKI, PhD. z Katedry politológie Rzeszowskej univerzity priblížil programy šiestich poľských politických strán s celoštátnou pôsobnosťou z pohľadu zapracovania agendy cezhraničnej spolupráce do svojich politických programov. Mgr. Martin ANGELOVIČ, PhD. (Katedra geografie a regionálneho rozvoja, FHPV PU) priblížil slovensko-poľské vzťahy z pohľadu spoločnej geopolitickej histórie. Ako aktuálnu úlohu označil vytváranie trvalých pracovných príležitostí v prihraničí, ktoré obyvatelia našich regiónov neraz uprednostňujú pred výškou mzdy.

K jednotlivým vystúpeniam sa rozprúdila živá diskusia, do ktorej sa zapájali nielen predstavitelia akademických pracovísk, ale aj ostatní účastníci okrúhleho stola. Diskusia pokračovala aj na večernom neformálnom stretnutí, na ktorom prijali účasť aj Tomasz CHŁOŃ, mimoriadny a splnomocnený veľvyslanec Poľskej republiky v Slovenskej republike a JUDr. Pavel HAGYARI, primátor mesta Prešov.

Plenárne zasadnutie konferencie sa uskutočnilo v piatok 29.11.2013. Aj druhý deň konferencie otvoril Doc. PhDr. Vladislav DUDINSKÝ, PhD. a osobitne privítal významných hostí – Tomasza CHŁOŃA, mimoriadneho a splnomocneného veľvyslanca Poľskej republiky v Slovenskej republike, Ing. Jána RAGANA, podpredseda Prešovského samosprávneho kraja, Ing. Katarínu ĎURANOVÚ z Odboru centrálnej koordinačnej jednotky Žilinského samosprávneho kraja a JUDr. Pavla HAGYARIHO, primátora mesta Prešov.

Rokovanie druhého dňa konferencie otvorila PaedDr. Ivana CIMERMANOVÁ, PhD., prorektorka pre vonkajšie vzťahy Prešovskej univerzity v Prešove, ktorá vo svojom príhovore ocenila význam slovensko-poľskej spolupráce nielen z pohľadu regiónu, ale aj pre rozvoj samotnej Prešovskej univerzity, ktorá dlhodobo rozvíja konštruktívnu spoluprácu s mnohými poľskými akademickými pracoviskami.

Tomasz CHŁOŃ, mimoriadny a splnomocnený veľvyslanec Poľskej republiky v Slovenskej republike vo svojom príhovore vyzdvihol význam konferencie a rozvoj cezhraničných partnerstiev. Slovensko-poľské vzťahy ohodnotil ako veľmi dobré, bez rušivých elementov. K zásadnému prelomu a posunu v kvalite vzťahov došlo po „zrušení“ hraníc medzi našimi štátmi. Dnes je obchodný obrat Poľska so Slovenskom významnejší, ako s USA a obrat s ČR, Maďarskom a SR

je väčší, ako s Nemeckom. V tejto súvislosti poukázal na potenciál V4 a zdôraznil, že generátorom užších foriem spolupráce sú práve vzťahy medzi regiónmi. Za najaktuálnejšie úlohy v oblasti rozvoja poľsko-slovenskej cezhraničnej spolupráce označil budovanie infraštruktúry (cesty) a realizáciu projektu spoločného plynovodu. Zároveň poukázal na potrebu rozvíjať vzťahy s ďalším našim spoločným susedom – s Ukrajinou (napr. v oblasti zjednodušenia vízovej povinnosti). V závere uviedol, že strategickým cieľom Poľska je, aby do EÚ viac prispievala, ako čerpala.

Ing. Ján RAGAN, podpredseda Prešovského samosprávneho kraja uviedol, že často sme konfrontovaní s tvrdeniami, že Prešovský samosprávny kraj je ďaleko od centra, že je najchudobnejší, s vysokou mierou nezamestnanosti a pod. V skutočnosti však PSK disponuje významným potenciálom, ktorý sa okrem iného prejavil aj nečakanom záujme o mikroprojekty – bolo doručených 414 projektových žiadostí. Všetky schválené projekty si kladú za cieľ rozvíjať a zároveň v rôznych formách zhmotniť potenciál cezhraničnej slovensko-poľskej spolupráce. Doteraz najúspešnejšie projekty kraja sú spropagované v publikácii vydanéj PSK.

Ing. Katarína ĎURANOVÁ v zastúpení predsedu Žilinského samosprávneho kraja tlmočila pozdrav účastníkom konferencie a vyjadrila presvedčenie o význame stretnutí podobného druhu.

JUDr. Pavel HAGYARI, primátor mesta Prešov, vo svojom príhovore ocenil, že je to prvá konferencia, ktorá rieši cezhraničnú spoluprácu. Zdôraznil, že rozvojové koncepcie sa musia vytvárať na území, ktoré sa najlepšie pozná, nie z centrality. Konkrétne Prešovský región má neuveriteľné možnosti, ktoré musíme pomenovať my – ktorí tu žijeme. Ako príklad uviedol prípravu projektov na opätovné využitie soľanky, otvorenie opálových baní, vybudovania cyklotrasy, ktorá prepojí Poľsko, Slovensko a Maďarsko. Svoje vystúpenie oživil projekciou kultúrnych a historických zaujímavostí z Prešova a blízkeho okolia.

V ďalšej časti rokovanie konferencie prebiehalo v dvoch paneloch. Prvý panel bol venovaný otázkam *Sociálno-ekonomického a regionálneho rozvoja slovensko-poľských prihraničných regiónov*. S úvodným referátom na tému *Génius Bardejova a jeho okolia ako časti Šarišského regiónu vo vzťahu k potenciálu rozvoja cestovného ruchu v slovensko-poľskom pohraničí* vystúpil Prof. PaedDr. Jaroslav VENCÁLEK, CSc. z Inštitútu politológie FF PU. Vo svojom vystúpení na príklade Bardejova prezentoval modelovú štúdiu syntetizujúceho prístupu k analýze potenciálu mikroregiónu a jeho možného využitia. Uviedol, že spomedzi fenoménov nachádzajúcich sa na území Prešovského samosprávneho kraja je možné Bardejov považovať za vlajkovú loď – je to jediné mesto, ktoré je zaradené do zoznamu UNESCO. Analýza potenciálu regiónu predpokladá syntetizovať minimálne nasledujúce aspekty:

- cez PSK prechádza hranica medzi Východnými a Západnými Karpatmi;
- historický a duchovný rozvoj Bardejova – *Leonard Stöckel* – slovenský humanistický spisovateľ a teológ, rektor bardejovskej humanistickej mestskej školy;
- kostolíky: Hervartov – najzápadnejší kostol v západnom štýle;
- etnografické pamiatky sústredené v skanzenoch ľudovej architektúry;
- minerálne vody;
- Zborovský hrad – symbol protihabsburských nepokojov a revolty;
- miesta lokalizácie 1. svetovej vojny;
- Raslavice – Šarišské slávnosti;
- univerzity ako reprezentácie rozumu – využiť vysokoškolský potenciál nielen na propagáciu a prezentáciu regionálneho potenciálu, ale aj na prípravu analytických a syntetizujúcich štúdií (napr. v podobe záverečných prác študentov), ktoré by boli nasmerované práve do tejto oblasti.

Ing. Katarína ĎURANOVÁ z Odboru centrálnej koordinačnej jednotky Žilinského samosprávneho kraja charakterizovala slovensko-poľskú cezhraničnú spoluprácu v ZASK. Uviedla, že Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Žilinského samosprávneho kraja pre r. 2007 – 2013 obsahuje opatrenia, ktoré sa priamo týkajú podpory cezhraničnej spolupráce (opatrenia č. 3.3.5 a 4.2.2). Konkretizovala formy dlhodobej intenzívnej spolupráce v oblasti cestovného ruchu, kultúry, regionálneho rozvoja a dopravy. Celkovo prostredníctvom troch výziev sa v Žilinskom samosprávnom kraji zrealizovalo, resp. realizuje 155 mikroprojektov v celkovej sume 6 498 803,88 EUR. Veľké očakávania sú spájanie s vytvorením európskeho zoskupenia územnej spolupráce TRITIA, ktoré spojilo Žilinský samosprávny kraj (SR), Moravskosliezsky kraj (ČR), Sliezske vojvodstvo a Opolské vojvodstvo (PL). V rámci tohto zoskupenia (superregiónu) boli zadefinované štyri hlavné témy spolupráce: doprava a infraštruktúra, hospodárska spolupráca, cestovný ruch a energetika.

Ing. František KUPČIHA (Prešovská regionálna komora, Slovenská obchodná a priemyselná komora) charakterizoval slovensko-poľskú obchodnú spoluprácu na príkladoch projektov PRK SOPK. Za významný hendikep negatívne ovplyvňujúci rozvoj ďalších foriem cezhraničnej obchodnej spolupráce označil existenciu iba dvoch hraničných prechodov medzi SR a PL s neobmedzenou tonážou.

Partneri z Katedry politológie Rzeszowskej univerzity sa vo svojich vystúpeniach zamerali na analýzu koncepčných materiálov, ktoré v zásadnej miere ovplyvňujú povahu regionálnej politiky v rámci cezhraničnej spolupráce v Poľsku. Bogusław KOTARBA, PhD. hovoril o vplyve zmluvy o partnerstve (Poľsko – Európska únia 2014 – 2020) na rozvoj cezhraničnej spo-

lupráce. Anna KOŁOMYCEW, PhD. analyzovala strategické dokumenty Podkarpatského vojvodstva z pohľadu regionálnej politiky a podpory rozvoja cezhraničnej spolupráce. Paweł KUČA, PhD. analyzoval vybrané mikroprojekty cezhraničnej spolupráce, ktoré boli, resp. sú realizované v Podkarpatskom vojvodstve.

Prvý panel uzatvorila prezentácia Ing. Imricha KÓNYU (referát strategického plánovania MsÚ Vranov nad Topľou) a Ing. Alfonza KOBIELSKÉHO (Mestský dom kultúry Vranov nad Topľou), v ktorej priblížili širokospektrálnu a intenzívnu slovensko-poľskú cezhraničnú spoluprácu v meste Vranov nad Topľou.

Druhý panel konferencie bol venovaný otázkam multispektrálnej inštitucionálnej spolupráci. V rámci panela boli načrtnuté nielen bariéry cezhraničnej spolupráce (Doc. Ing. Juraj TEJ, PhD., Fakulta manažmentu PU), ale aj reálne formy malého a stredného podnikania v prihraničných oblastiach Prešovského samosprávneho kraja (Ing. Martin LAČNÝ, PhD., Inštitút politológie, FF PU). O aktivitách Karpatského Euroregiónu Poľsko v oblasti slovensko-poľskej spolupráce hovoril Jozef JURČIŠIN. Ten okrem iného uviedol, že nezriedka zmena na poste lídra mesta, obce ohrozila, resp. utlmila reálne existujúcu spoluprácu. Efektívnosť Karpatského euroregiónu by určite zvýšila zmena jeho financovania ako samostatného regionálneho programu (podobne ako je tomu v prípade zoskupenie TRI-TIA). Kriticky sa vyjadril na adresu médií, ktoré sa v minimálnej miere venujú propagácii pozitívnych príkladov.

Veľmi pútavé boli vystúpenia zástupcov miest a obcí, ktorí prezentovali doterajšie výsledky a formy slovensko-poľskej spolupráce. Svojím vystúpením zaujal Ing. Ján NOVOTNÝ (Mestský úrad Bardejov), ktorý analyzoval spoluprácu mesta Bardejov s poľskými partnermi. Aj keď Bardejov má 16 medzinárodných zmluvných partnerských vzťahov, najintenzívnejšia je slovensko-poľská a slovensko-česká spolupráca. Programy cezhraničnej spolupráce sú považované za dôležitý a veľmi úspešný nástroj pre využívanie vlastného potenciálu miest a obcí a k všeobecnému prospechu ich obyvateľov, čo zdokladoval na úspešných projektoch mesta Bardejov a na ich prínose. Kriticky sa však vyjadril na adresu refundačného systému financovania projektov cezhraničnej spolupráce, ktorý nie je pre prijímateľov pomoci výhodný z hľadiska potreby mať vopred k dispozícii celý objem finančných prostriedkov, ktoré musia byť prefinancované a až následne budú prijímateľovi pomoci refundované.

Mgr. Michal MARHEFKA (prednosta MsÚ v Podolínci) pod názvom „*Partnerstvo za neexistujúcimi hranicami*“ predstavil multispektrálnu inštitucionálnu spoluprácu medzi mestom Podolínec (SK) a gminou Rytro, Podegrodzie a Wierchomla Wielka (PL).

ThDr. Peter SOROKA, PhD., protojerej Pravoslávnej cirkevnej obce Hostovice-Osadné, duchovný správca a správca Krypty vojakov z 1. svetovej vojny vo svojej prezentácii predstavil Osadné a historickú pamiatku v podobe krypty vojakov v Osadnom ako historickej a turistickej zaujímavosti v poľsko-slovenskom pohraničí. Pomimo veľmi pútavej a na vysokej úrovni urobenej prezentácie Dr. Soroka načrtol aj možnosti širšieho využitia potenciálu regiónu, ktorý je významný aj prírodným prostredím.

Na záver konferencie manažér projektu Doc. PhDr. V. Dudinský, PhD. zhodnotil priebeh celej konferencie, poďakoval všetkým za účasť, ocenil význam nielen analyticko-teoreticky ladených vystúpení, ale za osobitne dôležitý označil praktický aspekt rokovania konferencie s množstvom konštruktívnych zovšeobecnení a nových podnetov, ktoré odzneli vo vystúpeniach, resp. v rámci diskusií. Informoval, že príspevky a prezentácie prednesené na konferencii sú publikované v recenzovanom konferenčnom zborníku, resp. budú zverejnené na webstránke projektu:

<http://www.unipo.sk/filozoficka-fakulta/ipol/projekty/projekt-sk-pl>.

Doc. PhDr. Vladislav Dudinský, PhD., projektový manažér, otvorenie workshopu 28.11.2013

Účastníci workshopu 28.11.2013

Vystúpenie Tomasza CHŁOŃA, mimoriadneho a splnomocneného veľvyslanca Poľskej republiky v Slovenskej republike – 29. 11. 2013

Ing. Ján RAGAN, podpredseda Prešovského samosprávneho kraja – 29. 11. 2013